

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

**РОБОЧА ПРОГРАМА,
методичні вказівки та індивідуальні завдання
до вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент і аудит»
для студентів спеціальності 101 – екологія**

Дніпро НМетАУ 2018

УДК 502.35.(07)

Робоча програма, методичні вказівки та індивідуальні завдання до вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент і аудит» для студентів спеціальності 101 – екологія /Укл.: О.В. Матухно, М.В. Сухарева, А.В. Сибір. – Дніпро: НМетАУ, 2018. – 40 с.

Наведені зміст дисципліни, варіанти індивідуальних завдань, перелік рекомендованої літератури, методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання окремих розділів програми та виконання індивідуальних завдань.

Призначена для студентів спеціальності 101 – екологія заочної форми навчання.

Друкується за авторською редакцією.

Відповідальний за випуск

Рецензент

Підписано до друку Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 2,47. Умов. друк. арк. 2,42. Тираж 100 пр. Замовлення №

Національна металургійна академія України
49600, Дніпро-5, пр. Гагаріна, 4

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ

ВСТУП

Навчальна дисципліна "Екологічний менеджмент і аудит" входить до циклу дисциплін природничо-наукової, професійної та практичної підготовки. Вивчається з метою формування у фахівців знань про екологічний менеджмент та аудит відповідно до державних стандартів вищої освіти України і є складовою ланкою системи безперервної екологічної освіти, формування якої передбачено Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», міжнародними стандартами серії ISO 14000 та ISO 9000 і іншими нормативними документами.

Вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент та аудит» базується на знаннях, отриманих студентами при освоєнні навчальних програм освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» (дисциплін «Економіка природокористування», «Екологічне право», «Основи міжнародної еколого-економічної діяльності», «Організація управління в екологічній діяльності», а також окремі питання в курсах загально-технічних і професійних дисциплін за обраною спеціальністю). Програма дисципліни «Екологічний менеджмент та аудит» передбачає вивчення питань впровадження екологічного менеджменту та аудиту і особливостей професійної діяльності майбутніх фахівців.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Екологічний менеджмент (ЕМ) - це система відносин і одночасно сукупність методів, які застосовують для керування вирішенням різноманітних природно-ресурсних та екологічних проблем, що виникають на різних рівнях економічної ієрархії від підприємства і муніципалітету до загальнонаціональної і глобальної економіки.

Обґрунтовуючи методи підвищення рівня екологічної безпеки процесів виробництва і споживання, ресурсозбереження та мінімізації екологічних ризиків, ЕМ дозволяє: для компаній - виявити можливості в сфері економії витрат, освоєння нових екологічних ринків, підвищення на цій основі конкурентоспроможності; для регіонів і країн - підвищити якість довкілля з урахуванням інтересів нинішніх і майбутніх поколінь; природи - підтримувати біорізноманіття та багатство природних ресурсів. ЕМ посідає важливе місце в

системі екологічного керування. Методи ЕМ охоплюють розроблення екологічної мети, її деталізацію за допомогою відповідних стратегій, програм і структур, практичну реалізацію, а також контроль за результатами реалізації. Ці методи стосуються всіх рівнів керування та різних форм організацій, враховуючи малі й великі підприємства, їх підрозділи, неприбуткові організації, муніципалітети, регіони, країни та їх інтеграційні угруповання, транснаціональні корпорації тощо. Водночас значна частина екологічних впливів, а отже і екологічної відповідальності, лягає на підприємства, від зусиль яких перш за все залежить екологічний добробут нинішніх та майбутніх поколінь людей.

Навчальна дисципліна "Екологічний менеджмент і аудит" входить до циклу дисциплін природничо-наукової, професійної та практичної підготовки.

Мета вивчення дисципліни – формування знань, умінь і навиків управління у природоохоронній діяльності, заснованих на системі стандартів ДСТУ ISO; організації та проведення робіт, пов'язаних з оцінкою екологічного стану, захистом довкілля та оптимізацією природокористування, в умовах неповної інформації та суперечливих вимог.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **знати:**

- основи екологічного менеджменту, заснованого на системі стандартів ДСТУ ISO;
- основи екологічного аудиту, заснованого на системі стандартів ДСТУ ISO;
- типи екоаудиту, цілі та функції екоаудиту;
- законодавство України про екологічний аудит;
- критерії відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону довкілля;
- основні вимоги до підприємств при екологічному аудитуванні, вимоги до екоаудиту, обсяг та межі екоаудиту;

вміти:

- оцінювати вплив діяльності об'єкта аудиту на стан довкілля;
- визначати й аналізувати критерії екологічного аудиту;
- складати аудиторський висновок;
- оцінювати ефективність, повноту і обґрунтованість заходів, що вживаються для охорони довкілля на об'єкті аудиту;

- розробляти заходи з підвищення ефективності природоохоронних заходів на об'єкті екоаудиту, вибрати оптимальну стратегію господарювання та/або природокористування в залежності від екологічних умов.

Критерії успішності – отримання позитивної оцінки при виконанні контрольної роботи та складанні іспитів.

Засоби діагностики успішності навчання – комплекти білетів для проведення контрольних заходів.

Зв'язок з іншими дисциплінами – дисципліна є складовою частиною підготовки магістрів спеціальності 101 «Екологія», базується на знаннях, що отримані при вивченні фундаментальних та загально-інженерних дисциплін, які передують даному курсу. Набуті знання і вміння використовуються при подальшому вивченні фахових дисциплін спеціальності та можуть бути застосовані при виконанні випускної кваліфікаційної роботи магістра.

2. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Зміст дисципліни «Екологічний менеджмент та аудит»

Розділ І. Екологічний менеджмент

Загальні положення

Поняття екологічного менеджменту. Структура екологічного менеджменту. Фактори, що впливають на здійснення екологічного менеджменту. Принципи екологічного менеджменту. Мета та завдання екологічного менеджменту. Екологічна політика. Планування екологічної діяльності. Організація внутрішньої і зовнішньої екологічної діяльності. Мотивація персоналу. Аналіз та оцінка результатів екологічної діяльності. Механізм впровадження екологічного менеджменту. Цикл Демінгу (PDCA). Поширення систем екологічного менеджменту. Екологічна сертифікація. Екологічне страхування.

Тема 1. Організаційні аспекти планування, забезпечення та підготовки еколого-орієнтованого менеджменту персоналу

1. Адміністративне управління екологічним підрозділом підприємств

2. Еколого-орієнтований менеджмент персоналу

Цілеспрямоване екологічне навчання. Створення навчальних програм. Методика навчання. Заняття з моделювання ОВНС. Навчання та викладачі. Три розділи плану роботи викладача.

3. Організація роботи екологічного підрозділу

Група екологічного менеджменту. Завдання групи. Вимоги до координатора групи. Проект з впровадження СЕМ. Етапи розробки системи керування екологічним менеджментом довкілля. Життєвий цикл. Розробка документації системи керування довкіллям. Чотири рівні документації по ISO 14001. Два рівні протоколів по системі керування довкіллям. Інструкція з СКНС. Документовані методики системи керування довкіллям. Робочі та посадові інструкції. Впровадження системи управління навколишнім середовищем.

4. Екологічний менеджмент в умовах міжнародного співробітництва

Розвиток законодавчої бази. Загальні принципи функціонування міжнародного екоменеджменту. Специфічні принципи міжнародного екоменеджменту. Національні принципи міжнародного екоменеджменту. Конфронтація двох протилежних вимог у загальній системі менеджменту. Чотири концепції міжнародного екоменеджменту. Римський клуб. Стандарти серії ISO 14000 та ISO 9000. Вигоди в корпораціях від реалізації програми екоменеджменту.

5. Екологічні аспекти планування, забезпечення та підготовки кадрів

Два типи вимог до керуючого персоналу і підготовки кадрів. Загальносистемні вимоги до керуючого персоналу і підготовки кадрів. Професійні вимоги до керуючого персоналу і підготовки кадрів. Мета керівника підприємства.

Тема 2. Система менеджменту довкілля підприємства

1. Екобаланс як інструмент менеджменту підприємств

Реалізація екологічної політики. Інструменти екоменеджменту. Еколого - управлінський механізм. Комплексний механізм еколого-економічного регулювання.

Екологічний баланс. Принцип матеріального балансу. Визначення мети і сфери застосування ISO 14041. Метод ОЖЦ. Інвентаризаційний аналіз життєвого циклу. Процес оцінки життєвого циклу. Чотири послідовних етапи ОЖЦ. Складання схеми впливу продукту на довкілля.

2. Екоконтролінг як інструмент аналізу, планування, управління та контролю екологічно релевантних видів діяльності підприємств. Правило екологічного менеджменту. Поняття екоконтролінгу. Мета екологічного контролінгу. Відмінні риси розвитку екологічного обліку. Основа екологічного контролінгу. Система показників екоконтролінгу. Екологічний фінансовий облік (ЕФО) і екологічний управлінський облік (ЕУО). Основні аспекти бухгалтерського екологічного обліку.

3. Система екологічної документації підприємств

Підстави організації екологічної служби на підприємстві. Організаційні документи з охорони довкілля. Документація виробничого екологічного контролю. Документація щодо поводження з відходами. Державна статистична звітність.

4. Система показників екоконтролінгу

Два способи відбору системи показників. Логіко-дедуктивні показники. Піраміда Дюпона, Pyramid Structure of Ration (PSR), ZWEI, система показників RL. Емпірико-індуктивний спосіб. Аналіз підконтрольних показників. Напрями аналізу в контролінгу. Розробка переліку показників планування, обліку, статистики та аналізу за основними об'єктами спостереження екоконтролінгу. Чотири групи об'єктів контролінгу. Шість показників ліквідності. Сім показників ділової активності. Показники рентабельності. Вісім показників платоспроможності. Показники управління персоналом. Показники виробництва. П'ять основних методів аналізу показників контролінгу. П'ять

основних повноважень служби контролінгу на підприємстві. Стратегічні завдання поліпшення економічної роботи. Раціональний склад служби контролінгу.

5. Інформаційна система менеджменту довкілля підприємства

Властивості інформації. Потоки інформації. Класифікація інформації. Організаційна ознака інформації в екологічному менеджменті. Принципи сучасних інформаційних систем.

6. Екологічна культура підприємства як фактор менеджменту довкілля

Чотири сукупні складові головної мети формування екологічної культури підприємства. Економічні наслідки екологічного впливу на підприємство. Проблеми відсутності відповідних механізмів формування екологічної культури. Система компетенцій.

7. Технологічний контроль роботи очисних споруд

Основне завдання технологічного контролю. Всебічна оцінка режимів роботи очисних споруд. Зведена відомість роботи очисних споруд.

8. Оптимізація технологій водоочищення

Методи очищення води. Фільтрація води. Очищення води зі свердловин. Установки для мембранного очищення води.

9. Екологічний консалтинг

Дев'ять видів послуг екологічного консалтингу. Специфіка консалтингової послуги. Десять основних причин залучення консультантів в організацію. Продуценти консалтингового продукту. П'ять характерних рис роботи консультантів. Практика консалтингу. Екологічні оцінки. Метод і мета Дью Ділідженс. Шість основних етапів виконання Дью Ділідженс. П'ять випадків потреби в Дью Ділідженс. Регламент узгодження проекту. Особливості становлення і розвитку консалтингу в Україні. Сім причин низького попиту на консалтингові послуги в Україні.

Розділ II. Екологічний аудит

Загальні положення

Міжнародне визначення екологічного аудиту. Закон України «Про екологічний аудит». Підготовка і сертифікація екологічних аудиторів. П'ять видів екологічного аудиту. Основні терміни екологічного аудиту. Основні завдання екологічного аудиту. Сім основних принципів екологічного аудиту. Гарантії незалежності аудиторів з питань екології. Об'єкти екологічного аудиту. Суб'єкти екологічного аудиту. Виконавці екологічного аудиту. Замовлення на проведення екологічного аудиту. Екологічний аудит територій. Об'єкти обов'язкового проведення екологічного аудиту. Виконавці проведення обов'язкового екологічного аудиту. Джерела фінансування проведення обов'язкового екологічного аудиту. Сім основних вимог до оформлення екологічної заяви. Державне регулювання в сфері екоаудиту. Правова підстава для проведення екологічного аудиту. Термін проведення екологічного аудиту. Інформація еколого-аудиторського звіту. Три частини еколого-аудиторського висновку. Права та обов'язки екоаудиторів та еколого-аудиторських організацій України. Права та обов'язки замовників екоаудиту. Особливості екоаудиту об'єктів Збройних Сил України. Шість основних видів правопорушень у сфері екологічного аудиту. Припинення дії сертифіката екоаудиторів та еколого-аудиторських організацій. Програми та процедури екологічного аудитування. П'ять етапів методики оцінки екологічної спроможності промислових підприємств. Види анкет екоаудиту. Якісна оцінка ефективності систем екоменеджменту. Європейська система екоменеджменту та екоаудиту (EMAS).

Розділ III. Методи і технології екоаудиту

1. Суть и принципи управління екологічною ситуацією

Ситуаційний підхід до керування. Внутрішні перемінні. Основні завдання еколого-економічного ситуаційного аналізу. Еколого-економічна діагностика. Математична модель Бокуса – Наура. Модель структури. Інформаційно-

вимірювальні системи керування. Візуалізація характеристик екологічної ситуації. Алгоритм ідентифікації виниклої екологічної ситуації.

2. Стратегія і тактика управління екологічною ситуацією

Чотири області реорганізацію виробничої діяльності. Стратегія поліпшення якості продукції. Стратегія структурної перебудови підприємства. Стратегія зміни асортименту продукції. Стратегія підвищення економічної ефективності виробництва. Три етапи розробки антикризової стратегії управління екологічною ситуацією. Антикризове керування. Механізм економічної безпеки. PEST-аналіз чинників зовнішнього середовища. Стратегічний аналіз альтернатив і вибір адекватної антикризової стратегії. Стратегічне і тактичне (оперативне) планування.

3. Методи і технології управління екологічною ситуацією

Два напрями правового регулювання екологічного менеджменту. Адміністративно-наглядовий контроль.

4. Участь підприємств у системі екоаудиту

Шість фаз процесу екоаудиту. Докладна схема потоків. 14 категорій екологічних аспектів. Принцип матеріального балансу. Еколого-економічний рівень виробництва. Аудит менеджменту довкілля підприємства. Етапи запровадження системи екоаудиту та сертифікації системи екологічного менеджменту. Схема проведення внутрішньої системи екоаудиту підприємства. Дві групи цілей довкілля.

Розділ IV. Соціальні аспекти екологічного аудиту

1. Соціоекологічні аспекти аудиту

Два види соціоекологічних аспектів. Чотири етапи процедури ідентифікації екологічних аспектів. Три соціоекологічних аспекти аудиту. Ідентифікування значущих соціоекологічних аспектів аудиту. Розробка СЕМ. Об'єктивна оцінку кожного показника екологічних аспектів. Методика «вагового» підбору експертів.

2. Пропаганда екологічних знань

Методологічна основа екологічної пропаганди. Трактують екологічної пропаганди. Наслідки впливу екологічної пропаганди. Чотири принципи дидактичних умов формування екологічної свідомості. Два прояви імпліцитності екологічної свідомості. Концепція пропаганди екологічних знань в Україні. Психолого-педагогічні методи екологічної емпатії, рефлексії та ідентифікації.

3. Формування екологічного мислення

Ядро екологічного мислення. Три форми світогляду. Найважливіші завдання, що постали зараз перед людством. Шість наслідків екологізації мислення.

3. ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

Виконане індивідуальне завдання складається з титульного аркуша, змісту, виконаних відповідей на практичне, теоретичні та тестові запитання, переліку використаної літератури (включаючи посилання на Internet) і друкується 12 шрифтом Times New Roman через один інтервал. Обсяг відповіді на одне теоретичне запитання 4-5 стор.

Практичне завдання: Сформувати програму екологічного аудиту промислового підприємства (або ділянки чи цеху):

- визначити мету, обсяг та критерії аудиту;
- скласти графік аудиту з урахуванням часу та тривалості усіх дій з аудиту;
- коротко викласти послідовність дій при аудиті;
- вказати обов'язки сторін.

Вихідні дані: матеріали з діяльності підприємства, де працює магістр-заочник або члени його родини.

Для виконання другої та третьої частини контрольної роботи (відповіді на теоретичні та тестові питання) необхідно визначити свій НОМЕР ВАРІАНТА—це дві останні цифри залікової книжки.

№ вар.	№ питань	№ тесту	№ вар.	№ питань	№ тесту
01	1,32,63,94,132	24,54,84,114,142	51	24,54,84,114,125	1,32,63,94,132
02	3,33,64,95,131	25,55,85,115,141	52	25,55,85,115,126	3,33,64,95,131
03	3,34,65,96,130	26,56,86,116,140	53	26,56,86,116,127	3,34,65,96,130
04	4,35,66,97,129	27,57,87,117,139	54	27,57,87,117,128	4,35,66,97,129
05	5,36,62,98,128	28,58,88,118,138	55	28,58,88,118,129	5,36,62,98,128
06	6,37,68,99,127	29,59,89,119,137	56	29,59,89,119,130	6,37,68,99,127
07	7,38,69,100,126	30,60,90,120,136	57	30,60,90,120,131	7,38,69,100,126
08	8,39,70,101,125	31,61,91,121,135	58	31,61,91,121,132	8,39,70,101,125
09	9,40,71,102,124	4,34,64,94,134	59	4,34,64,94,124	9,40,71,102,124
10	10,41,72,103,123	3,33,63,92,122	60	3,33,63,92,122	10,41,72,103,123
11	11,42,73,104,122	2,31,62,93,123	61	2,31,62,93,123	11,42,73,104,122
12	12,43,74,105,121	1,69,78,82,124	62	1,69,78,101,124	12,43,74,105,121
13	13,44,75,106,120	5,38,71,104,137	63	5,38,71,104,117	13,44,75,106,120
14	14,45,76,107,119	6,39,72,105,138	64	6,39,72,105,118	14,45,76,107,119
15	15,46,77,108,128	7,40,73,106,139	65	7,40,73,106,119	15,46,77,108,128
16	16,47,78,109,117	8,41,74,107,140	66	8,41,74,107,120	16,47,78,109,117
17	17,48,79,110,116	9,42,75,108,141	67	9,42,75,108,121	17,48,79,110,116
18	18,49,80,111,115	10,43,76,109,142	68	10,43,76,109,122	18,49,80,111,115
19	19,50,81,112,114	11,44,77,110,143	69	11,44,77,110,123	19,50,81,112,114
20	1,20,51,82,113	12,45,78,111,121	70	12,45,78,111,125	1,20,51,82,113
21	2,21,52,83,114	13,46,79,112,122	71	13,46,79,112,126	2,21,52,83,114
22	3,22,53,84,115	14,47,80,113,123	72	14,47,80,113,127	3,22,53,84,115
23	4,23,54,85,116	15,48,81,114,124	73	15,48,81,114,128	4,23,54,85,116
24	5,24,55,86,117	16,49,82,115,125	74	16,49,82,115,129	5,24,55,86,117
25	6,25,56,87,118	17,50,83,116,126	75	17,50,83,116,130	6,25,56,87,118
26	7,26,57,88,119	18,51,84,117,127	76	18,51,84,117,1311	7,26,57,88,119
27	15,27,58,89,120	19,52,85,118,128	77	19,52,85,118,132	15,27,58,89,120
28	16,28,59,90,121	20,53,86,119,129	78	20,53,86,119,123	16,28,59,90,121
29	17,29,60,91,122	21,54,87,120,130	79	21,54,87,120,124	17,29,60,91,122
30	17,30,61,92,123	22,55,88,121,131	80	22,55,88,121,125	17,30,61,92,123
31	18,31,62,93,124	23,56,62,89,122	81	23,56,62,89,122	18,31,62,93,124
32	5,35,65,95,125	24,57,63,90,123	82	24,57,63,90,123	5,35,65,95,125
33	6,36,66,96,126	25,42,67,85,110	83	25,42,67,85,110	6,36,66,96,126
34	7,37,67,97,127	26,43,68,86,111	84	26,43,68,86,111	7,37,67,97,127

35	8,38,68,98,128	27,44,69,87,112	85	27,44,69,87,112	8,38,68,98,128
36	9,39,69,99,129	28,45,69,88,113	86	28,45,69,88,113	9,39,69,99,129
37	10,40,70,100,130	29,46,70,89,114	87	29,46,70,89,114	10,40,70,100,130
38	11,41,71,101,131	30,47,71,91,116	88	30,47,71,91,116	11,41,71,101,131
39	12,42,72,102,132	31,48,72,92,117	89	31,48,72,92,117	12,42,72,102,132
40	13,43,73,103,131	32,49,73,94,120	90	32,49,73,94,120	13,43,73,103,131
41	14,44,74,104,130	33,51,74,95,121	91	33,51,74,95,121	14,44,74,104,130
42	15,45,75,105,129	34,52,75,97,125	92	34,52,75,97,125	15,45,75,105,129
43	16,46,76,106,128	35,53,77,100,127	93	35,53,77,100,127	16,46,76,106,128
44	17,47,77,107,127	14,54,78,102,128	94	14,54,78,102,128	17,47,77,107,127
45	18,48,78,108,126	15,55,79,103,129	95	15,55,79,103,129	18,48,78,108,126
46	19,49,79,109,125	16,56,80,104,130	96	16,56,80,104,130	19,49,79,109,125
47	20,50,80,110,124	17,57,81,105,131	97	17,57,81,105,131	20,50,80,110,124
48	1,21,51,81,111	18,58,82,106,133	98	18,58,82,106,133	21,51,81,111,141
49	2,22,52,82,112	20,59,84,107,135	99	20,59,84,107,135	22,52,82,112,142
50	3,23,53,83,113	21,60,85,110,140	00	21,60,85,110,140	23,53,83,113,143

4. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

1. Життєвий цикл консалтингових послуг.
2. Ініціативні добровільні форми діяльності.
3. Стандарти ISO 14000 і навіщо вони потрібні підприємству?
4. Використання принципів екологічної культури в практиці підприємств.
5. Кваліфікаційні критерії для аудиторів у галузі екології згідно з ISO 14012.
6. Інструменти маркетингу.
7. Концепція «золотого мільярду».
8. Критерії кваліфікації екологічних аудиторів.
9. Корпоративні інформаційні системи.
10. Міжнародна класифікація консалтингових послуг.
11. Система екологічної сертифікації.
12. Обґрунтована екологічна реклама та маркування.
13. Аналіз ризиків і критичні контрольні точки.
14. Загальні принципи керівних вказівок з екологічного аудиту згідно з ISO 14010.
15. Основні державні вимоги до екоаспектів діяльності підприємств в Україні.

- 16.«Порядок денний на XXI століття».
- 17.Принципи екологічного маркування продукції згідно ISO 14020.
- 18.Процедури аудиту згідно з ISO 1401.
- 19.Процес стратегічного цілепокладання.
- 20.Оцінювання ефективності екологічного менеджменту.
- 21.Відмінності у функціях екологічного управління та екологічного менеджменту.
- 22.Серія міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту.
- 23.Системи управління навколишнім середовищем згідно з ISO 14004.
- 24.Мета і завдання внутрішнього аудиту системи екоменеджменту підприємств.
- 25.Склад пакета міжнародних стандартів ISO 14000.
- 26.Схема екологічного менеджменту та аудіювання EMAS.
- 27.Типологія консультативної діяльності.
- 28.Екологічна місія підприємства.
- 29.Екологічна «прозорість» підприємства.
30. Екологічний ризик.
- 31.Екологічні служби диференційованого та інтегрованого типу.
- 32.Оцінка значущих екоаспектів при впровадженні системи управління довкіллям на підприємстві.
- 33.Виконання внутрішнього аудиту системи управління довкіллям на підприємстві.
- 34.Використання принципів екологічної культури в практиці природоохоронної діяльності підприємств.
- 35.Обґрунтування і публічна декларація підприємством екологічної політики.
- 36.Постановка та обґрунтування підприємством екологічної мети, спрямованої на розвиток процесів безперервного поліпшення.
- 37.Прийняття підприємством широкого спектра добровільних екологічних зобов'язань по відношенню до персоналу, інвесторів, акціонерів, населення, громадськості, місцевої влади.
- 38.Формування і розвиток на підприємстві ефективної системи екоменеджменту.

39. Об'єднання завдань управління якістю продукції та послуг і екологічного управління.
40. Розширення сфери екологічної активності підприємства за рахунок ініціативних добровільних форм діяльності.
41. Використання екоаудиту для незалежної кваліфікованої оцінки та аналізу досягнутих результатів діяльності.
42. Підвищення рівня екологічної відповідальності підприємства за вироблені товари і послуги.
43. Екологічна відкритість підприємства.
44. Екологічне інформування та освіта персоналу.
45. Взаємодія підприємства з екологічною громадськістю.
46. Діяльність підприємства в області екологічної сертифікації.
47. Розвиток структури системи екологічного управління на підприємстві.
48. Оцінка і прогноз екологічного впливу виробництва на здоров'я і працездатність персоналу та населення.
49. Концептуальні засади екологічного аудиту територій
50. Екоаудит і зелені технології
51. Формування ринку екологічних послуг
52. Екоменеджмент у сфері виробництва безпечних продуктів харчування.
53. Муніципальний екологічний аудит.
54. Екологічний аудит при експлуатації мінерально - сировинних ресурсів.
55. Сфера використання екоаудиту та екологічної сертифікації.
56. Оформлення звіту екоаудиту.
57. Методологічні основи екологічного менеджменту.
58. Механізми правової і економічної відповідальності суб'єктів екоменеджменту.
59. Стан екологічного менеджменту в Україні.
60. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту.
61. Принципи екологічного менеджменту.
62. Екологічний ризик та управління ним.
63. Система квот на викиди шкідливих речовин.
64. Екологічне ліцензування та сертифікація.
65. Вимоги до розробки екологічної політики.
66. Вимоги до планування управлінням навколишнім середовищем.

- 67.Відповідальність при впровадженні екологічної політики.
- 68.Причини впровадження СЕМ. Витрати на впровадження.
- 69.Напрями практичної діяльності екологічного менеджменту.
- 70.Навчання та обмін інформацією в організації.
- 71.Принципи екологічного менеджменту.
- 72.Структура системи екологічного менеджменту на підприємстві.
- 73.Комунікації у системі екологічного менеджменту.
- 74.Зв'язок системи екологічного менеджменту з іншими системами управління підприємством
- 75.Оцінка результативності впровадження СЕМ.
- 76.Завдання, ролі та розподіл відповідальності при проведенні аудиту СЕМ.
- 77.Кваліфікаційні критерії еколога-аудитора.
- 78.Зовнішній та внутрішній аудит СЕМ.
- 79.Управління системою постачання.
- 80.Екологічне страхування.
- 81.Області впровадження розширеної відповідальності виробника.
- 82.«Зелена точка».
- 83.Життєвий цикл підприємства.
- 84.Аналіз життєвого циклу біоетанолу, біодизелю та біогазу.
- 85.Використання АЖЦ для екологічного маркування.
- 86.Екологічне маркування в Україні.
- 87.Маркетинговий механізм управління охороною довкілля.
- 88.Екологічні етикетки і декларації.
- 89.Добровільний екологічний звіт.
- 90.Система звітності Global Reporting Initiative.
- 91.Міжнародне співробітництво в сферах екологічної експертизи та екоаудиту.
- 92.Екологічний аудит об'єктів, що складають державну таємницю.
- 93.Екоменеджмент у країнах ЄС.
- 94.Екоаудит і приватизація.
- 95.Екоаудит в інвестиційних процесах.
- 96.Екоаудит і ціноутворення.
- 97.Аудит скидань стічних вод.
- 98.Українське законодавство в екологічному менеджменті.

99. Відмінності у функціях екологічного управління та екоменеджменту.
100. Екологічний менеджмент як фактор еколого-економічної стійкості промислового підприємства.
101. Приклади впровадження принципів екологічного менеджменту на заводах.
102. Добра воля, ініціатива підприємств і екологічна діяльність.
103. Стан екологічного управління та необхідність формування екологічного менеджменту на промислових підприємствах.
104. Статистичні методи в екологічному менеджменті.
105. Оцінка ефективності екологічного менеджменту промислового підприємства.
106. Схема екологічного аудитування EMAS.
107. Схема екологічного менеджменту EMAS.
108. Міждисциплінарний підхід до системи проведення екологічного аудиту ТПК.
109. Система екологічного аудиту ТПК як базова процедура економічного механізму управління і забезпечення стійкого збалансованого розвитку.
110. Роль екологічного аудиту територіально - промислових комплексів; система управління і забезпечення переходу на шлях сталого збалансованого розвитку.
111. Теоретичні основи та методичні засади формування та розвитку екоаудиту.
112. Використання матеріалів екоаудиту для екологічного навчання та підвищення кваліфікації персоналу.
113. Особливості методів підвищення якості екологічного аудиту.
114. Математичні моделі вибіркової аудиторської перевірки.
115. Інструментальні методи операційного аудиту.
116. Використання матеріалів екологічного аудиту для екологічного навчання та підвищення кваліфікації персоналу.
117. Пріоритети у сфері витрат на охорону довкілля.
118. Історія створення ISO 14001.
119. Керування охороною здоров'я і безпека персоналу згідно з OHSAS 18001.
120. Проблеми ISO 14001.
121. Стандарт ISO 14040 «Оцінка життєвого циклу. Принципи і структура».

- 122.Стандарт ISO 14001 «Системи керування довкіллям».
- 123.Екологічна місія підприємства.
- 124.Утворення системи екоменеджменту згідно з ISO 14004.
- 125.Екоменеджмент як фактор еколого-економічної стійкості підприємства.
- 126.Екологічний менеджмент и проблеми взаємодії із громадськістю.
- 127.EMAS - схема екологічного менеджменту і аудит ЄЕС.
- 128.Облік у процесі оцінки екологічних чинників.
- 129.FMEA - аналіз різновидів та наслідків потенційних відказів.
- 130.Загальні принципи екологічного аудиту згідно з ISO 14010.
- 131.Характеристика українських аналогів ISO 14000 и приклади їх застосування.
- 132.Статметоди в екоменеджменті та статистичне керування процесами згідно з SPC.
- 133.Оцінка екологічних показників діяльності організації згідно з ISO 14000.

5. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

1. Екологічний аудит - це:

- а) документ, що оцінює докази законності функціонування об'єкта;
- б) документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності певних видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону довкілля та іншим критеріям екологічного аудиту;
- в) документ, що оцінює ефективність функціонування системи управління довкіллям і забезпечення екологічної безпеки на об'єкті аудитування.

2. Об'єктами екологічного аудиту є:

- а) підприємства, установи, організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти; системи екологічного управління, інші об'єкти передбачені законом;
- б) підприємства, установи, організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти; системи екологічного

управління, громадські організації та інші об'єкти, передбачені законом, здійснюють екологічну діяльність;

в) підприємства, установи, організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти; системи екологічного управління, інші об'єкти, передбачені законом, представляють підвищену екологічну небезпеку.

3. Висновок екологічного аудиту - це:

а) професійна оцінка об'єкта екологічного аудиту, що підлягає обов'язковому обліку в ході господарської діяльності;

б) професійна оцінка об'єкта екологічного аудиту, яка детально викладає процес екоаудиту та рекомендації, спрямовані на поліпшення виробничої діяльності;

в) професійна оцінка об'єкта еко, виконана екологічним аудитором, яка обґрунтовується на доказах екоаудиту, та її основна складова звіту про екологічний аудит.

4. Метою екологічного аудиту в Україні є:

а) забезпечення екологічної безпеки і сталого розвитку;

б) забезпечення екобезпеки, сталого розвитку, охорони довкілля, раціонального використання природної сировини при здійсненні господарської діяльності;

в) забезпечення дотримання законодавства про охорону довкілля в процесі господарської та іншої діяльності.

5. Вимоги, що пред'являються до екологічного аудитора:

а) особа, що здійснює екоаудит, повинна мати обов'язкову середню освіту, практичний стаж роботи до 5 років, знати і дотримуватися вимог стандарту ДСТУ / ISO – 14012;

б) особа, яка має відповідну вищу освіту, досвід роботи в сфері охорони довкілля, або в суміжних сферах не менше чотирьох років поспіль, і який видано в установленому порядку сертифікат на право здійснення такої діяльності;

в) особа, яка здійснює екоаудит, повинна мати відповідну вищу освіту і спеціальність «Екологічний аудитор» , практичний досвід роботи у сфері

охорони довкілля до 3 років, знати і дотримуватися вимог стандарту ДСТУ / ISO - 14012 і якій видана в установленому порядку ліцензія на право здійснення такої діяльності.

6. Підставою для проведення екологічного аудиту є:

- а) угода, укладена між замовником і виконавцем відповідно до вимоги ЗУ «Про екологічний аудит» та інших нормативно-правових актів;
- б) умови, передбачені ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про екологічний аудит».

7. Основним предметом стандарту ІСО серії 14000 є:

- а) кількісні показники стану ОС;
- б) система менеджменту якості;
- в) адміністративне управління якістю;
- г) система екологічного менеджменту;
- д) немає вірних відповідей.

8. Основна мета стандарту ІСО 14000:

- а) поліпшення якості продукції, що випускається;
- б) зниження обсягів викидів;
- в) сприяння підприємствам у створенні системи управління;
- г) формування політики управління якістю;
- д) формування політики підвищення конкурентоспроможності продукції.

9. Модель системи управління ОС відповідно до стандарту ІСО 14000 містить:

- а) 4 елементи; б) 2 елементи; в) 3 елементи; г) 5 елементів; д) 6 елементів.

10. Загальним принципом управління за моделлю управління охороною довкілля, відповідно до стандарту ІСО 14000, є:

- а) безперервне поліпшення;
- б) постійний контроль;
- в) платність природокористування;
- г) економічне стимулювання;
- д) немає вірних відповідей.

11. Планування в екологічному менеджменті ділиться на:

- а) мережеве та календарне; б) оперативне і поточне; в) загальне та спеціальне;
- г) реальне і гнучке; д) правове і економічно доцільне.

12. Підготовку, прийняття, реалізацію управлінського рішення в екологічній сфері та контроль за її виконанням включає в себе:

- а) екологічний маркетинг; б) екологічний менеджмент; в) екологічне страхування;
- г) екологічний аудит; д) екологічна експертиза.

13. Стандартизована система управління охороною довкілля на підприємстві заснована на положеннях міжнародних стандартів ISO 14000 і забезпечує стійкий розвиток підприємства з урахуванням вимог раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки – це:

- а) екологічний аудит; б) екологічний маркетинг; в) екологічний менеджмент;
- г) екологічний моніторинг; д) економіка природокористування.

14. Система стандартів, розроблена на основі стандартів ISO 9000 та BS 7750:

- а) ISO 14000; б) ISO 10000; в) ISO 11000; г) ISO 8047; д) ISO 8402.

15. Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» був виданий в:

- а) 1997 р.; б) 2006 р.; в) 2004р.; г) 2005р.; д) 2000 р.

16. ГДК , ПДН , ПДВ, ПДС – це:

- а) види екологічного маркетингу;
- б) різновид екологічних паспортів;
- в) нормативи впливу на довкілля;
- г) органи управління природокористуванням;
- д) міжнародні стандарти якості.

17. Екологічний менеджмент включає в себе:

- а) просування екологічного товару на ринок;
- б) створення екологічного товару;

- в) місце продажу екологічного товару;
- г) ціну екологічного товару;
- д) розробку та прийняття управлінських рішень в екологічній сфері.

18. Вивчення економічного функціонування системи екологічного управління – це:

- а) об'єкт екологічного менеджменту;
- б) предмет екологічного менеджменту;
- в) методи екологічного менеджменту;
- г) суб'єкт екологічного менеджменту;
- д) принцип екологічного менеджменту.

19. Система екологічного управління на всіх рівнях від промислового підприємства до міжнародного співтовариства в цілому – це:

- а) методи екологічного менеджменту;
- б) суб'єкт екологічного менеджменту;
- в) предмет екологічного менеджменту;
- г) об'єкт екологічного менеджменту;
- д) принцип екологічного менеджменту.

20. Що не відноситься до завдань екологічного менеджменту на рівні промислового підприємства:

- а) збільшення прибутку;
- б) ефективність виробництва;
- в) збереження біосфери та умов життя людини;
- г) виробництво екологічно чистої продукції;
- д) створення умов праці для роботи та екологічна безпека.

21. Екоменеджмент означає:

- а) управління екологізації виробництва;
- б) процес прийняття управлінських рішень у рамках сталого розвитку;
- в) екологізоване управління.

22. Сталий розвиток це:

- а) досягнення умов безперервного економічного зростання;

- б) досягнення умов економічного зростання при відтворенні природних ресурсів;
- в) розвиток, що відповідає потребам сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

23. Види якості довкілля, що представлені в системі ЕМ:

- а) природна, модифікована, трансформована;
- б) порушена, непорушена;
- в) природна і перебуває під впливом господарської діяльності людини.

24. Стратегія екоменеджменту означає:

- а) мінімізацію екологічного ризику;
- б) оптимізацію добробуту і інтерналізацію екстерналій;
- в) отримання максимального прибутку на вкладений капітал у рамках відходу від платежів за забруднення довкілля.

25. За положенням про екоаудит головний аудитор набирає команду екоаудиторів до виходу на підприємство. Чи може команда екоаудиторів залучити до екоаудиту на підприємстві членів профспілки?

- а) може; б) не може; в) немає правильної відповіді.

26. Що таке екологічний ризик у системі КЕМ?

- а) ризик не заробити прибуток в умовах екологізації економіки;
- б) система заходів, спрямована на відхід від платежів за забруднення навколишнього середовища;
- в) не знати екологічні пріоритети.

27. Елементи теорії екоменеджменту включають:

- а) виключно концепцію сталого розвитку;
- б) концепцію сталого розвитку і теорію зовнішніх ефектів;
- в) концепцію сталого розвитку, теорію зовнішніх ефектів, теорію добробуту.

28. Корпоративний екоменеджмент (КЕМ) – це :

- а) система управління діяльністю підприємства (організації) в рамках дотримання екостандартів;
- б) система управління діяльністю підприємства (організації) в тих її формах, напрямках, сторонах, які прямо або побічно відносяться до взаємин підприємства з охороною довкілля;
- в) система управління діяльністю підприємства (організації) в тих її формах, напрямках, сторонах, які прямо або опосередковано пов'язані з мережевим плануванням корпоративних інтересів

29. Види екоаудиту ?

- а) зовнішній і внутрішній; б) зовнішній, внутрішній, обов'язковий, ініціативний;
- в) зовнішній, внутрішній, обов'язковий.

30. Зовнішній екоаудит не проводиться з ініціативи:

- а) підприємства, компанії; б) виключно за рішенням перевіряється організації;
- в) тільки у випадку прямо встановленим нормативним актом.

31. Яка послідовність підготовки проекту до його реалізації в системі екоменеджменту?

- а) екоаудит, ОВНС, екологічна експертиза;
- б) екологічна експертиза, екоаудит, ОВНС;
- в) ОВНС, екоаудит, екологічна експертиза.

32. У Вас велике за масштабами виробництво. Як Вам краще уникнути екологічних ризиків?

- а) буду впроваджувати СЕМ;
- б) візьму на роботу менеджера – еколога;
- в) отримаю лише платну послугу з боку менеджера – еколога.

33. Що розуміється під життєвим циклом виробництва в СЕМ?

- а) послідовність операцій при отриманні продукції;
- б) система управлінських рішень, спрямована на мінімізацію екологічних ризиків у процесі всього циклу виробництва;

в) система управлінських рішень, спрямована на максимізацію отримання прибутку на вкладений капітал.

34. З чого складається прибуток компанії в умовах КЕМ?

- а) з ефекту виробництва та витрат на його екологізацію;
- б) з ефекту виробництва та зменшення екологічних ризиків;
- в) з ефекту виробництва і відходу від платежів за забруднення навколишнього середовища та розміщення відходів

35. Головним економічним стимулом у зниженні витрат на екологізацію виробництва в СЕМ є:

- а) нові існуючі технології; б) ресурсозбереження; в) зменшення відходів виробництва.

36. Проектування великих промислових підприємств зазвичай триває не один рік. Яке рішення Ви б прийняли в СЕМ ?

- а) вибравши проект за його відповідністю екологічним вимогам;
- б) вибравши проект на впровадження існуючих технологій;
- в) передбачивши перехід до нових технологій.

37. Трансформація намірів компанії в досягнення цілей СЕМ це:

- а) «Зелений «бізнес-план»;
- б) «Зелений бухоблік»;
- в) «Зелена продукція».

38. Облік сильних, слабких сторін компанії, можливостей і небезпек виробництва в СЕМ:

- а) «Зелений» бух облік;
- б) мета виробництва;
- в) «Зелений» бізнес-план.

39. Перетворення екологічних ризиків в шанси це:

- а) завдання коопераційної фірми в системі СЕМ;
- б) «Хто не ризикує, той не п'є шампанського»;
- в) завдання будь-якого виробництва.

40. Спостереження за станом довкілля і її змінами це:

- а) функція екологічного контролю;
- б) функція СЕМ;
- в) моніторингу.

41. Виберіть правильну логічну послідовність реалізації циклу Демінга в СЕМ ?

- а) дія, перевірка, здійснення, планування;
- в) планування, перевірка, дія, здійснення;
- б) планування, здійснення, перевірка, дія;
- г) дія, здійснення, перевірка, планування.

42. В системі КЕМ приймається постулат: між цілями економіки та екології не повинно бути суперечностей. Що це означає ?

- а) неможливість в умовах ринку отримати максимальний прибуток на вкладений капітал через екологічні витрати;
- б) можливість в умовах ринку отримати максимальний прибуток на вкладений капітал незважаючи на екологічні витрати;
- в) означає примусову необхідність впроваджувати новітні сучасні екобезпечні технології.

43. У структуру служби охорони навколишнього середовища підприємства входять: а) головний інженер; в) головний економіст; б) головний бухгалтер; г) промислово - санітарна лабораторія.

44. В системі КЕМ є положення, що відповідає необхідності управління екстерналіями. Що це таке ?

- а) управління зовнішніми ефектами;
- б) управління експертними комісіями з перевірки стану підприємства щодо відповідності його екологічним вимогам;
- в) управління виробництвом.

45. В системі КЕМ виникає необхідність управління екологічними ризиками. Що це означає ?

- а) управління якістю;
- б) управління ризиками щодо невідповідності підприємства екостандартам;
- в) зниження ризику недоотримання прибутку за рахунок екстерналій.

46. В системі КЕМ екологічні преференції це:

- а) право; б) обов'язок; в) мета.

47. В системі КЕМ відшкодування шкоди це:

- а) право; б) відповідальність, в) обов'язок.

48. Елементи теорії ЕМ включають:

- а) теорію добробуту ; теорію зовнішніх ефектів; концепцію сталого розвитку;
- б) тільки теорію зовнішніх ефектів; концепцію сталого розвитку;
- в) тільки теорію добробуту , теорію зовнішніх ефектів.

49. Модель реалізації КЕМ передбачає корисність. Що це таке ?

- а) рішення ресурсних та екологічних проблем в умовах конкуренції;
- б) виключно рішення екологічних проблем поза конкуренцією;
- в) тільки рішення власних екологічних проблем підприємства.

50 . Корпоративний екоменеджменту це:

- а) система управління діяльністю компанією в тих її формах, напрямках, сторонах, які прямо або побічно відносяться до взаємин підприємства з охороною довкілля;
- б) система управління діяльністю корпорацією;
- в) система управління економікою в рамках існуючих екологічних стандартів.

51. У якому документі СЕМ демонструється прихильність вищого керівництва покращувати стан довкілля?

- а) в аналізі (у звіті) про попередній екологічний стан;
- в) у звіті про екологічну діяльність;
- б) в екологічній політиці;
- г) у програмі екологічної діяльності.

53. Як у СЕМ називається дія, спрямована на усунення невідповідності?

а) коригуючи; в) моніторинг; б) оцінка невідповідності; г) аудит.

54. З якою з систем менеджменту найбільш часто інтегрується система екологічного менеджменту?

- а) менеджменту охорони праці;
- в) менеджменту якості;
- б) менеджменту соціальної відповідальності;
- г) менеджменту інформаційної безпеки.

55. Обсяг екологічного аудиту визначає?

- а) мету та завдання аудиту;
- в) тимчасові рамки проведення процедури;
- б) критерії аудиту;
- г) підрозділи, діяльність, підлягають перевірці.

55. Екоменеджмент – це:

- а) добровільне покладання компанії на себе відповідності діяльності вимогам екостандартів;
- б) вимога ЗУ «Про охорону навколишнього середовища» щодо додержання екостандартів;
- в) обов'язковість створення системи екоменеджменту при проектуванні, функціонуванні та ліквідації виробничої діяльності.

56. Мета КЕМ:

- а) забезпечення екологічної безпеки виробництва;
- б) перетворення екологічних ризиків в шанси;
- в) витрати повинні окупатися за рахунок відходу від платежів за забруднення довкілля.

57. Принципи екоменеджменту:

- а) екологічний імператив, еколого - економічна збалансованість ;

- б) екологічний імператив, витрати;
- в) еколого - правовий статус, платежі, екологічний імператив.

58. Що первинне в прийнятій системі КЕМ?

- а) екологічна декларація; б) екологічна сертифікація; в) екоаудит.

59. Акредитована система екоменеджменту це:

- а) показ журналістам всього того, що може в сучасних умовах досягти безвідходне виробництво;
- б) надання права на функціонування підприємства.

60. Життєвий цикл у системі КЕМ - поняття, що відноситься:

- а) виключно до циклу виробництва продукції;
- б) виключно до циклу споживчих якостей продукції;
- в) немає правильної відповіді.

61. При розробці в СЕМ цільових і планових показників організації враховують:

- а) природоохоронні вимоги;
- в) всі екологічні аспекти;
- б) технологічні можливості;
- г) значущі екологічні аспекти.

62. Вам необхідно вибудувати порядок, якому повинні слідувати, щоб створити систему екоменеджменту:

- а) розробити програму екологічного оздоровлення підприємства;
- б) визначити екологічну політику;
- в) сертифікувати СЕМ;
- г) оформити СЕМ;
- д) акредитувати СЕМ;
- е) прийняти екологічну декларацію.

63. Причина повільного впровадження СЕМ в Україні?

- а) небажання контролюючих природоохоронних органів;
- б) занадто висока вартість СЕМ порівняно з платежами за забруднення навколишнього середовища та розміщення відходів;
- в) відсутність бажання бізнесу переходити на СЕМ.

64. Чому слабо впроваджується екоаудит в екоменеджменті в Україні?

- а) небажання контролюючих природоохоронних органів мати конкурентів;
- б) повільне впровадження СЕМ бізнесом;
- в) немає правильної відповіді.

65. Екологічні преференції це:

- а) спосіб отримання дотацій і пільг;
- б) механізм відходу від контролю з боку контролюючих органів;
- в) перетворення екологічних ризиків в шанси отримання прибутку.

66. Можливість отримати екологічні преференції поза СЕМ?

- а) зменшення ресурсоемності виробництва;
- б) збільшення ресурсоемності виробництва;
- в) зменшення відходів виробництва.

67. Програма проведення внутрішнього аудиту СЕМ організації включає:

- а) підготовку графіка аудиту;
- в) аналіз результатів аудиту з боку вищого керівництва;
- б) проведення аудиту на місцях;
- г) сертифікацію СЕМ організації.

68. У Вас мале підприємство, що впливає на довкілля. Як Вам краще уникнути екологічних ризиків?

- а) буду впроваджувати СЕМ;
- б) візьму на роботу менеджера – еколога;
- в) отримаю лише платну послугу з боку менеджера – еколога.

69. У Вас середнє за масштабами виробництво. Як Вам краще уникнути екологічних ризиків?

- а) буду впроваджувати СЕМ;
- б) візьму на роботу менеджера – еколога;
- в) отримаю лише платну послугу з боку менеджера – еколога.

70. На заключній нараді з аудиту розглядають:

- а) пропозиції щодо коригувальних дій;
- в) дані з екологічних цільових показників;
- б) результати аудиту організації;
- г) дані з екологічної результативності.

71. Назвіть документ, в якому фіксуються, перевіряються відомості , отримані аудитором під час перевірки організації на місцях:

- а) категорія аудиту; б) свідоцтво аудиту; в) опитувальний лист; г) лист моніторингу.

72. Аудит - це:

- а) процес спостереження, б) процес перевірки, в) процес управління, г) процес звітності.

73. Екологічний маркетинг вимагає від підприємств:

- а) припинення виробництва шкідливого для здоров'я продукту;
- б) використання упаковки, яка не забруднює довкілля;
- в) використовувати для виробництва екологічно чисту сировину;
- г) не переробляти шкідливу для здоров'я сировину;
- д) брати на себе витрати, які виникли в результаті даного виробництва.

73. Назвіть серію стандартів у галузі екологічного менеджменту:

- а) ISO 9000; в) ISO 19000; б) ISO 14000; г) всі відповіді правильні.

74. Який закон визначає порядок проведення екологічної експертизи в Україні?

- а) про екологічну експертизу;
- в) про оцінку впливу на навколишнє середовище;
- б) про державну екологічну експертизу;

г) про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті.

75. Причинами нанесення збитку довкіллю промисловими підприємствами з точки зору екологічного менеджменту є:

- а) всі перераховані;
- б) недоробки в організаційно - управлінській сфері;
- в) застарілі технології;
- г) недосконалість законодавчої системи , недостатній контроль з боку держави за дотриманням екологічних норм;
- д) недолік екологічних знань.

76. Система стандартів, розроблена на основі стандартів ІСО 9000 та BS 7750:

- а) ІСО 14000; б) ІСО 8047; в) ІСО 10000; г) ІСО 8402; д) ІСО 11000.

77. Основним предметом стандарту ІСО серії 14000 є:

- а) кількісні показники стану довкілля;
- б) система менеджменту якості;
- в) адміністративне управління якістю;
- г) система екологічного менеджменту;
- д) немає вірних відповідей.

78. Основна мета стандарту ІСО 14000:

- а) поліпшення якості продукції, що випускається;
- б) сприяння підприємствам у створенні системи управління довкіллям;
- в) зниження обсягів викидів в довкілля;
- г) формування політики управління якістю;
- д) формування політики підвищення конкурентоспроможності продукції.

79. Загальним принципом управління за моделлю управління довкіллям, відповідно до стандарту ІСО 14000, є:

- а) безперервне поліпшення;
- б) економічне стимулювання;
- в) постійний контроль;
- г) немає вірних відповідей.

80. Стандартизована система управління ООС на підприємстві, що заснована на положеннях міжнародних стандартів ISO 14000 і забезпечує сталий розвиток підприємства з урахуванням вимог раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки, – це:

- а) екологічний аудит; б) екологічний моніторинг; в) екологічний маркетинг; г) економіка природокористування; д) екологічний менеджмент.

81. До завдань екологічного менеджменту не відноситься:

- а) зменшення впливу шуму, випромінювання та ін.;
- б) зменшення або ліквідація забруднення природних об'єктів;
- в) ліквідація небажаних інтродуцентів;
- г) просування екологічних товарів і послуг, реклама;
- д) організація утилізації відходів.

82. Пасивний шлях підприємства до екологічно орієнтованого управління – це:

- а) підприємство підпорядковується директивним вимогам державних органів, але не має організаційного управління охороною довкілля; відповідальність за екологічні проблеми несе вище керівництво;
- б) підприємство встановлює вимоги державних органів як мета діяльності у сфері охорони довкілля; одна особа в організації є відповідальною за виконання необхідних заходів;
- в) спроби передбачити майбутні вимоги сторін: державних органів, споживачів та інших зацікавлених груп; відповідальність за екологічні проблеми несуть начальники виробництва; підприємство координує охорону довкілля, охорону здоров'я, безпеки та високу якість робіт;
- г) підприємство має інформацію про пріоритетні проблеми охорони довкілля та враховує їх у своїй політиці при прийнятті рішень; розробляє та впроваджує систему управління охороною довкілля і діє як координатор; відповідальна особа координує діяльність з керування охороною довкілля та здійснює контакти з контролюючими органами;
- д) метою політики підприємства є відповідальність за продукцію протягом усього життєвого циклу; на підприємстві є документально встановлений

розпорядок, чіткий розподіл обов'язків і здійснюється регулярний виробничо-екологічний моніторинг.

83. Керований владою шлях підприємства до екологічно орієнтованого управління – це:

- а) підприємство підпорядковується директивним вимогам державних органів, але не має організаційного управління охороною довкілля; відповідальність за екологічні проблеми несе вище керівництво;
- б) підприємство встановлює вимоги державних органів як мета діяльності у сфері охорони довкілля; одна особа в організації є відповідальною за виконання необхідних заходів;
- в) спроби передбачити майбутні вимоги сторін: державних органів, споживачів та інших зацікавлених груп; відповідальність за екологічні проблеми несуть начальники виробництва; підприємство координує охорону довкілля, охорону здоров'я, безпеки та високу якість робіт;
- г) підприємство має інформацію про пріоритетні проблеми охорони довкілля та враховує їх у своїй політиці при прийнятті рішень; розробляє та впроваджує систему управління охороною довкілля і діє як координатор; відповідальна особа координує діяльність з керування охороною довкілля та здійснює контакти з контролюючими органами;
- д) метою політики підприємства є відповідальність за продукцію протягом усього життєвого циклу; на підприємстві є документально встановлений розпорядок, чіткий розподіл обов'язків і здійснюється регулярний виробничо-екологічний моніторинг.

84. Оптимізований законодавчими та іншими вимогами шлях підприємства до екологічно орієнтованого керування – це:

- а) підприємство підпорядковується директивним вимогам державних органів, але не має організаційного управління охороною довкілля; відповідальність за екологічні проблеми несе вище керівництво;
- б) підприємство встановлює вимоги державних органів як мета діяльності у сфері охорони довкілля; одна особа в організації є відповідальною за виконання необхідних заходів;

в) спроби передбачити майбутні вимоги сторін: державних органів, споживачів та інших зацікавлених груп; відповідальність за екологічні проблеми несуть начальники виробництва; підприємство координує охорону довкілля, охорону здоров'я, безпеки та високу якість робіт;

г) підприємство має інформацію про пріоритетні проблеми охорони довкілля та враховує їх у своїй політиці при прийнятті рішень; розробляє та впроваджує систему управління охороною довкілля і діє як координатор; відповідальна особа координує діяльність з керування охороною довкілля та здійснює контакти з контролюючими органами;

д) метою політики підприємства є відповідальність за продукцію протягом усього життєвого циклу; на підприємстві є документально встановлений розпорядок, чіткий розподіл обов'язків і здійснюється регулярний виробничо-екологічний моніторинг.

85. Екологічно свідомий шлях підприємства до екологічно орієнтованого керування – це:

а) підприємство підпорядковується директивним вимогам державних органів, але не має організаційного управління охороною довкілля; відповідальність за екологічні проблеми несе вище керівництво;

б) підприємство встановлює вимоги державних органів як мета діяльності у сфері охорони довкілля; одна особа в організації є відповідальною за виконання необхідних заходів;

в) спроби передбачити майбутні вимоги сторін: державних органів, споживачів та інших зацікавлених груп; відповідальність за екологічні проблеми несуть начальники виробництва; підприємство координує охорону довкілля, охорону здоров'я, безпеки та високу якість робіт;

г) підприємство має інформацію про пріоритетні проблеми охорони довкілля та враховує їх у своїй політиці при прийнятті рішень; розробляє та впроваджує систему управління охороною довкілля і діє як координатор; відповідальна особа координує діяльність з керування охороною довкілля та здійснює контакти з контролюючими органами;

д) метою політики підприємства є відповідальність за продукцію протягом усього життєвого циклу; на підприємстві є документально встановлений

розпорядок, чіткий розподіл обов'язків і здійснюється регулярний виробничо-екологічний моніторинг.

86. Екологічно активний шлях підприємства до екологічно орієнтованого керування – це:

- а) підприємство підпорядковується директивним вимогам державних органів, але не має організаційного управління охороною довкілля; відповідальність за екологічні проблеми несе вище керівництво;
- б) підприємство встановлює вимоги державних органів як мета діяльності у сфері охорони довкілля; одна особа в організації є відповідальною за виконання необхідних заходів;
- в) спроби передбачити майбутні вимоги сторін: державних органів, споживачів та інших зацікавлених груп; відповідальність за екологічні проблеми несуть начальники виробництва; підприємство координує охорону довкілля, охорону здоров'я, безпеки та високу якість робіт;
- г) підприємство має інформацію про пріоритетні проблеми охорони довкілля та враховує їх у своїй політиці при прийнятті рішень; розробляє та впроваджує систему управління охороною довкілля і діє як координатор; відповідальна особа координує діяльність з керування охороною довкілля та здійснює контакти з контролюючими органами;
- д) метою політики підприємства є відповідальність за продукцію протягом усього життєвого циклу; на підприємстві є документально встановлений розпорядок, чіткий розподіл обов'язків і здійснюється регулярний виробничо-екологічний моніторинг.

87. Назвіть теоретичні аспекти екологічного менеджменту.

88. Які положення характерні для екологічного менеджменту як науки?

89. Які положення характерні для менеджменту як мистецтва управління?

90. Які положення характерні для екологічного менеджменту як виду діяльності?

91. Які положення характерні для екоменеджменту як процесу управління?

92. Дайте визначення «Управління» як категорії менеджменту.

93. Дайте визначення «Об'єкт управління» як категорії екоменеджменту.

94. Дайте визначення «Суб'єкт управління» як категорії екоменеджменту.
95. Дайте визначення «Організація» як категорії менеджменту.
96. Дайте визначення «Функції управління» як категорії екоменеджменту.
97. Дайте визначення «Стиль управління» як категорії менеджменту.
98. Дайте визначення «Виробничий менеджмент» як самостійного виду екоменеджменту.
99. Визначення «Фінансовий менеджмент» як самостійного виду екоменеджменту.
100. Дайте визначення «Кадровий менеджмент» як самостійного виду екоменеджменту.
101. Дайте визначення «Інноваційний менеджмент» як самостійного виду екоменеджменту.
102. Дайте визначення «еккаутінг» як самостійного виду екоменеджменту.
103. Дайте визначення поняттю «ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ».
104. Дайте визначення поняттю «ПРИРОДНИЙ РЕСУРС».
105. Дайте визначення поняттю «ПРИРОДНО - РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ».
106. Назвіть основні положення «Концепції сталого розвитку»
107. Назвіть основні критерії сталого розвитку на тривалу перспективу.
108. Назвіть критерії екологічної оцінки господарської діяльності.
109. Назвіть основні принципи екологічного менеджменту.
110. Назвіть основні завдання екологічного менеджменту.
111. Назвіть основні принципи екоменеджменту.
112. Назвіть основні завдання екоменеджменту.
113. Назвіть типи структур екологічної служби підприємства.
114. Назвіть особливості структури екологічної служби підприємства першого типу.
115. Назвіть особливості структури екологічної служби підприємства другого типу.
116. Назвіть особливості структури екологічної служби підприємства третього типу.
117. Назвіть особливості структури екологічної служби підприємства четвертого типу.
118. Назвіть ознаки екологічної служби диференційованого типу.
119. Назвіть достоїнства екологічної служби диференційованого типу.

120. Назвіть недоліки екологічної служби диференційованого типу.
121. Назвіть ознаки екологічної служби інтегрованого типу.
122. Назвіть достоїнства екологічної служби інтегрованого типу.
123. Назвіть недоліки екологічної служби інтегрованого типу.
124. Охарактеризуйте екологічний маркетинг як управлінську концепцію.
125. Назвіть складові системи стандартів ISO 14000.
126. Визначте філософію стандартів серії ISO 14000.
127. Визначте особливості стандартів серії ISO 14000.
128. Визначте цілі стандартів серії ISO 14000.
129. Перерахуйте положення, що лежать в основі стандартів серії ISO 14000.
130. Ознаки формальної сертифікації відповідності стандартам серії ISO 14000.
131. Назвіть структурні складові системи стандартів ДСТУ ISO 14000.
132. Дайте визначення поняттю ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА.
133. Перерахуйте складові плану реалізації екологічної політики підприємства.
134. Назвіть елементи оцінки реалізації плану екологічної політики підприємства.
135. Назвіть зміст аналізу системи екологічного менеджменту підприємства.
136. Перерахуйте елементи мотивації впровадження системи екоменеджменту на підприємстві для його керівництва.
137. Перерахуйте зміст аудиторських послуг.
138. Перерахуйте основні види аудиту екологічної діяльності.
139. Назвіть основні принципи екологічного аудиту.
140. Назвіть основні завдання екологічного аудиту.
141. Назвіть основні процедури екологічного аудиту.
142. Назвіть основні види екологічного аудиту.
143. Які види аналізу включає в себе екологічний аудит?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Белмане И., Далхаммар К. Системы экологического менеджмента: от теории к практике: Руководство по внедрению СЭМ в соответствии с требованиями Международного стандарта ИСО 14001. Лундский Университет, 2002. – 196 с.
2. Белов Г.В. Экологический менеджмент предприятия. – Логос, 2006. – 239 с.
3. Винтер Г. Модель экологического менеджмента. Разработка собственного экологического плана действий вашей компании. – М.: Технопринт, 2002. – 318 с.
4. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста за спеціальністю 7.070801 екологія та охорона навколишнього середовища напряму підготовки 0708 екологія. Видання офіційне. – Київ. МОНУ.
5. Галушкіна Т.П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика). – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2000. – 280 с.
6. Літвак Сергій, Рижков Сергій, Скороходов Вадим та ін. Екологічний менеджмент і аудит: Навчальний посібник. – К.: Професіонал, 2005. – 104 с.
7. Лебедевич С.І. Теоретико-методологічні засади формування галузевої системи екологічного менеджменту підприємств. – Львів: Ліга-Прес, 2008. – 340 с.
8. Лукашенко Т.І., Малишев В.П. Екологічна освіта в Україні: психолого-педагогічні основи формування екологічних знань. – Освіта регіону, №1, 2011.
9. Максимів Л.І., Матвеев М.І. Екологічний менеджмент підприємств. – Львів: Афіша, 2003. – 250 с.
10. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1992. – 702 с.
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII//Відомості ВР України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
12. Про затвердження плану заходів щодо нейтралізації можливих негативних наслідків у зв'язку із вступом України до СОТ та забезпечення підвищення

конкурентоспроможності національної економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 січня 2006 р. № 10-р // ІАЦ «Ліга». 2009.

13. Про екологічний аудит: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1862-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 500.
14. Семенов В.Ф., Михайлюк О.Л., Галушкіна Т.П. та ін. Екологічний менеджмент. – К.: ЦНЛ, 2004. – 516 с.
15. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. Екологічний аудит. – К.: Вища шк., 2000. – 344с.
16. Швиданенко Г., Лаврененко В. Контролінг. – К.: КНЕУ, 2009. – 264 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1.ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.....	3
2.РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
3.ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ	11
4.ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ.....	13
5.ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ.....	18
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	39